

Mert győzni fogsz dicső respublika,
Bár vessen ég és föld elédbe gátot

Ha meg nem érem e nagy ünnepet,
Barátim, emlékezzetek meg rólam:
Republikánus vagyok s az leszek
A föld alatt is ott a koporsóban!

Jertek ki hozzám, s ott kiáltatok
Siromra éljent a respublikára:
Meghallom én ezt, s akkor hű-e száll
Ez üldözött, e fájó szív porára.

(Petőfi, Respublika, 1848.)

A holnap i nappal beálló 1876. évre olyan ünnep vár, minőre alig süttött valaha az öreg napgolyó: collossalis ünnepélye egy 100, mondd száz év óta teljes épségben fennálló respubiikának, mely még létezik és előre láthatólag létezni fog (habár elég ügygyel-bajjal). Ha Petőfi még élne, nem mulasztana el ezen ritka ünnepélyre hatalmas gratulációs költeményt írni, noha nem szerette az angol fajt. Hiszen nála lángolóbb republikánus dalnokot nem ismer a világirodalom. És mikor nyilna nekünk is alkalmasabb alkalmunk Petőfi-nek ismeretes szilaj republikánismusát közelébb szemügyre venni, mint éppen ennek a nevezetes, sőt furcsa évnek a küszöbén; furcsa, mert kétségtelen, hogy egyszersmint az amerikanizmus benne ünnepli diadalát: a költészet halálos ellensége.

Asztalomon fekszik e pillanatban egy régi elhalványodott papírka, mely tele van firkálva mindkét oldalon mikroszkopikus számokkal: additíók, subtractiók és divisiókkal, melyekből nálam jobb matematikus sok érdekes felfedezésre bukkanna. Hanem most minket inkább érdekel az a kicsi sor e lap tetején: egy idézet Sallustiusból, mely nagyon jellemzi azt, aki oda írta. Ezen becses ereklyét, melyet azonnal fehér selyenkendőbe betakarok és elzárrok, 1871 óta birom Gyulai Pál szíves ajándékából. Hogy ki írta, azt azonnal meg fogja tudni a nyájas olvasó, mert rá fog ismerni a szemelvényből annak írójára:

... *Impune quaelibet facere id est regem esse.*

Sallustius,

Ezen sor alatt áll egy második hosszabb idézet a római történetírótól; de az most nem tartozik ide. A kézirat 1848-ból származik (én legalább így sejttem) és olyan kalligraphikus, mintha tiszta aczélmetszet volna; szükséges-e még hozzá tenni, hogy a nagy magyar költő? Petőfi 1848-ban legnagyobb előszeretettel gyűjtötte különféle klasszikus írókból az olyan helyeket, hol a királyok ellen és a reszpublika mellett emelnek szót. Ilyen ez a Sallustius-féle sarkastikus definitio is. Ilyen Petőfinek sok költeménye azon időből; költemény, mely részint a királyság institutióját és a monarchiát és aristokratiát („A mágánásokhoz”) üldözi, részint pedig a reszpublikát dicsőíti; több

izben pedig az uralkodó dinastia ellen invectivát szór.

Petőfinek egész politikai poézise azonban csak a legnaivabb politikai optimismusból folyt ki, mint amelyen Petőfinek egész republikanismusa alapul. Kár, hogy ellenségei ezt nem tudták és máig sem tudják vagy nem akarják tudni. Ha hosszabb életet mér a sors Petőfire, meg vagyok győződve, hogy (további követjelöltségi tapasztalások hiányában is) úgy kijózanul absztrakt demokratikus republikanismusából, hogy hamar ráösmér valódi természetére, mely mindig aristokratikus volt, miként minden nagy költőé. Természetes, hogy ilyen költészet, mely a napi mozgalmak piaczn születik, megszűnik költészet lenni, legalább nagyobb részt nem lehet az; legfeljebb érdekes kultur és irodalomtörténeti adatoknak illenek be az idevágó költemények, melyek azonban nálunk népszerű képes diszkiadásban nyomatnak és terjesztenek el és pedig csupán csak a teljesség kedvéért, de mégis . . . csonkitva. (Hogy mondja csak Schiller—Piccolominija: „Wär' der Gedank' nicht so verwünscht gescheidt, man wär' versucht ihn herzlich dumm zu nennen.“) Emlékszem még, hogy mily megütközéssel fogadta a Königsbergben, a „reine Vernunft“ városában megjelenő derék *Altpreussische Monatsschrift* valami öt-hat évvel ezelőtt Petőfi „forradalmi“ költeményeinek Schweizban kiadott soi disant német fordítását, Opitz remekművét. „Ilyen költeményeknek

nálunk a Kladderadatschban van helyök“, ilyesmit mondott a porosz lap és csakugyan igaza is volt. De az ügyetlenséget nem tulajdonítottuk annak, aki okozta, hanem a nagy költőnek, ki a sirból nem protestálhatott az Altpreussische Monatschrift szerkesztőségénél.

Az embernek vére felháborodik, midőn tanuja azon durva impietásnak, melylyel az elhagyott költőnek kolossális örökségével bánnak, azon költőnek, ki vérét, életét ontotta azoknak jólétért, akik most orrfintorgatással Petőfinek „nyers“ és „pórias“ kifejezéseit hajhásszák. Csakhogy van ám az ideszámítandó költemények közt olyan is, mely minden valódi benső költői kellékkel bir; sőt némely, melynek én részemről a világirodalmi jelentőségét sem merném tagadni. Az egész gyűjtés, mely azonban bármiképpen ítélve, mindig csak „chose apart“ lehet. Petőfinek legszilajabb republikánus kifakadásaiból azonban oly világosan kilátszik a nemes indulat és naiv optimizmus, hogy csak az ügyetlen német fordítás és szerkesztés okozhatta a szigorú porosz elítélést.

Mindenesetre a legérdekesebb magyar irodalomtörténeti feladatok egyike volna Petőfinek politikai nézeteit összeállítani, politikai költészetének nemesebb elemeit összegyűjtve, a többit pedig vagy kiadatlanul hagyva, vagy tudományos, kritikai felvilágosításokkal, történeti jegyzetekkel ellátva (inkább csak a szakemberek számára) kiadni. Terünk szűk volta eltiltja ez alkalommal ilyen feladatnak

még csak némileg kielégítő, vagy beható tárgyalását. Ez ünnepélyes alkalommal Petőfinek inkább csak egy érdekes, de mai napig egészen elfelejtett, sőt másodizben még ki sem adott művecskéjét akarjuk bemutatni. Ez egy 1848. májusban írt vezérczikke Petőfinek; melyet „respublikai programjára”-nak szeretnék elnevezni. Mert legyen bár némileg homályos, sőt zavart a respublikára vonatkozó raisonnement, szerzőnktől mégsem maradt fenn ennél világosabb, határozottabb és terjedelmesebb nyilatkozat e kérdésben; kivéve költeményeit, melyekből választottuk mottonkat is. Ezen érdekes művecskének mélyebb fejtegetéséhez lesz alkalmunk másutt. Itten csak néhány megjegyzést kell előre bocsátanunk Petőfinek politikai optimizmusáról, mielőtt a programot magát közölhetjük.

Petőfinek politikai optimizmususa nem volt egyéb, mint természetes kifolyása nagyszerű lángeszének és lángszívének („Szabadság, szerelem, e kettő kell nekem” életdevise-je) és tegyük még hozzá, fiatalos tapasztalatlanságának. Egész polgári világnézlete főleg három eszmének kényuralma alatt nyögött, melyek politikai optimizmusának mind-megannyi tényezői voltak; ezek egyszersmint a józan érett politikának mindannyi nyavalyái. Az állampolgár és a politikus Petőfi más ember volt, mint a költő: mint polgár elavult abstraktiókba bepókhálózott légy; mint költő sas, mely az egekbe repül.

Még akkor sem pihen,
 Hanem a legfelső
 Csillagzaton terem.
 S ott, hol már megszűnik
 Az isten világa,
 Új világot alkot
 Mindenhatósága. (Képzetem, 1845.)

Az említett három eszme, melyből Petőfinek politikai optimizmusa folyt, a következő:

a) *Abstract philanthropismus*, mely az emberben nem a konkrét individuumot becsüli és szereti, hanem csak az emberiség méltóságának elvont fogalmát. Ezen beteges irány néhol a legnevetesebb pedantériát szüli és a legüresebb phrasisokat és főleg a francziák, névleg a francia nagy forradalom túlbecsülésére vitte. Ha Petőfi megismerkedik a józan németekkel (csak egy Kanttal, Lessinggel, Goethével, vagy az egyedüli Schopenhauerrel) soha sem sülyed oly képtelenségekbe és extrémekbe.

b) *Abstract theokratikus monotheismus*, mely a világ és az emberiség sorsát egy részint büntető, részint jutalmazó kézbe helyezi és amely a perfectibilismus elavult sophisticus világnézetének ropant előítéletével jár karöltve.

c) *Abstract eudämonismus*, mely azt méltóztatik hinni, hogy az ember főleg azért cseppent e földi létbe, hogy itten minél kevesebbet szenvedjen, dolgozzék; de annál többet mulasson, egészen megfélekezve a megváltóról, ki éppen az ellenkezőt hirdette és cselekedte.

Mindhárom eszmének számtalan gyomától hemzsegnék az ilyen termékek, mint a „Bolond Istók” és „Apostol”, melyek Petőfinek legkedveltebb, de leggyengébb művei. Különösen a „Bolond Istók” alig érdemelte meg a reá vesztegetett papírt, néhány gyönyörű szép összehasonlítást és egyéb nagyszerű detailt leszámítva, minőket Petőfi sehol sem szokott megragadni.

Sokat lehetne még költőnk politikai optimizmusáról elmondani, azonban tovább kell sietnünk. Mily különös ellentétet mutat ezekkel Petőfinek költői világnézete. Mindenesetre nem eléggé ismeretes még, hogy Petőfi legérettebb és legoriginálisabb költői termékeiben legsötétebb pessimistának mutatkozik. Míg tehát mint polgár a legtapasztalatlanabb, legnaivabb optimista; addig mint költő a legérettebb, legkomolyabb pessimista. Pessimismusa alatt e helyen nem értünk holmi Hartmann-féle otromba pessimisteleit, hanem olyasmit, amiről a divatos ephemer világfájdalmároknak és (óh jaj!) lyrikusoknak a legcsekélyebb fogalmuk sincs. Schopenhauer-féle pessimismust értünk, mely — bizonyos Jézus Krisztus tanának leghűbb utánzása vagy követése. Ezen ál pessimisták ellen intézte Petőfink „Világgyűlölet” című gyönyörű költeményét, mely a magyar irodalomban még soha elő nem fordult souverénitással utasítja el a „világfájdalmárok” plebsét. Petőfi csakugyan a legarisztokratikusabb magyar költő. Schopenhauernek „apostola” és kéziratának örököse, dr. Frauenstaedt Berlinben

nem győzte dicsérni a „Világgyűlölet”-et, midőn megösmertettem vele. Valóban Petőfi költői pessimismusa oly érett, hogy e nemből ritkítja párját még az egész világirodalom költészetében is. Az *Őrült, Világosságot, Utolsó ember* s számtalan hasonló irányú és tartalmu költemény által Petőfink a világirodalom gazdagítója lőn. És éppen ezek a költemények nem voltak meg eddig élvezhető, vagy csak érthető német, vagy más nyelvű fordításban. Igaz is, hogy nem mindennapi olvasmányok. A dudásnak sem tetszenének Beethoven szonatai.

Magától értetődik, hogy költőnk pessimismusa csupán csak concret alakban nyilvánul; mert sensu proprio és abstract modorban csupán csak philosophusnak szabadna azt kifejezni. A valódi pessimismus nem foglalkozik Péter bácsi, vagy Pál koma hallatlan balesetével, vagy Erzsók néni kiraboltatásával, vagy a ti zsebeteknek vagy a miéinknek ürességével, hanem az egész naprendszert, mint olyant, az egész objectiv, a láthatatlan és látható világot átkarolva bátorodik kérdezni, hogy: minek és miért? (Ily metaphisikai hurt-pengetnek a világirodalom hősei: Shakspere: *Hamlet*, Goethe: *Prometheus*, *Faust*, Petőfi: *Világosságot, Őrült*, Eötvös: *Karthauzi*, melyben azonban több a sentimentális fájdalom.) Avagy tán vakmerő bűn volna ilyesmit kérdezni? . . . Mirevaló volna hát e földön az a kevés valódi költő és philosophus, meg az a sok theologus?